

Kerstrondwandeling door Pinetum Blijdenstein

Met deze winterse Kerstrondwandeling gidsen we u door onze tuin om u te vertellen welke coniferen een rol spelen in onze kerstradities. De altijd groene bomen zijn een symbool voor het (nieuwe) leven in het midden van de winter. De Germanen versierden hun huizen met groen tijdens de Joelfeesten, die plaatsvonden rond de zonnewende omstreeks 21 december en hiermee de terugkeer van het zonnelicht vierden. Daarnaast kunt u lezen over andere winterse gebruiken en de daarbij behorende symboliek. Dit puur 'ter lering ende vermaak' in deze toch heel bijzondere tijden. U kunt de bomen herkennen aan een rode kerstbal. Veel wandelplezier!

1. Maretak of mistletoe

U bent net onder de maretak doorgelopen toen u door onze poort liep. Maretak, ook bekend als mistletoe of vogellijm, is een (half)parasiet die veel in Limburg op oude fruitbomen en in hoge populieren wordt gezien. In de winter is de altijd groene maretak duidelijk te zien. Als de witte bessen kapot gaan, worden ze slijmerig en plakken makkelijk aan vogelpootjes. Op deze manier nemen de vogels de zaden mee naar een andere boom en wordt de maretak verspreid. Vandaar de naam 'vogellijm'.

Vanaf de eerste eeuw gebruikten Keltische druiden de maretak. Zo werd er een magisch drankje van gemaakt; denk aan de toverdrank van Panoramix, die striphelden Asterix en Obelix onoverwinnelijk maakte. Ook werd de maretak boven de deur gehangen als vruchtbaarheidssymbool. In de late Middeleeuwen ontstond het gebruik om elkaar te kussen onder de maretak, omdat deze als afrodisiacum (= liefdesmiddel) bekend stond. Na een kus moest de man een bes afbreken en deze weggooiden. Als er geen bessen meer waren, had de maretak zijn magische werking verloren. In de Victoriaanse tijd werd de kus onder de maretak een kerstraditie en een symbool voor liefde en vriendschap.

Ga rechtsaf de bocht om en na tien meter aan uw rechter hand staat naast de Chinese watercipres:

2. Fraserspar, Abies fraseri

Met excuus dat dit exemplaar er wat sneu uitziet, kunt u aan het pad een gekocht exemplaar bewonderen. De boom kent veel voordelen; hij geurt heerlijk, de naalden blijven lang zitten en hebben een donkergroene kleur. Bovendien heeft hij als jonge boom een mooie dichte compacte vorm met platte buigzame naalden. De top van de naald is rond en prikt dus niet. Wel zo prettig als de kerstballen opgehangen moeten worden.

Oorspronkelijk komt de Fraserspar uit Amerika. Zowel in Amerika als in Canada is het een favoriete kerstboom.

Vervolg het pad. Tegenover het bezoekerscentrum vindt u de Taxus brevifolia:

3. Versiering met appels en noten

Wat doen appels eigenlijk in deze taxus denkt u misschien. Wel, voordat glazen kerstballen de kerstboom versierden, waren het appels en noten die in de boom werden gehangen. Volgens een legende zou een glasblazer uit Thüringen (Duitsland) in 1830 de eerste glazen kerstbal hebben uitgevonden. De beste man kon zich geen dure appels en noten veroorloven. De massaproductie van

kerstballen startte in 1867 dankzij de komst van een gasfabriek naast de glasfabriek. Een mondgeblazen kerstbal van glas is tegenwoordig kostbaar. Kerstballen van plastic zijn onbreekbaar en veel goedkoper.

Voor het raam van de openslaande deur van het bezoekerscentrum ziet u:

4. Kerststal

U ziet hier een oude gipsen kerststal van omstreeks 1960. In tegenstelling tot de protestantse kerstboom was de kerststal een echt katholiek gebruik.

De wijzen uit het Oosten, ook wel Driekoningen genoemd, waren Balthazar, koning van Ethiopië, Melchior, koning van Arabië en Caspar, koning van Tarsis (Zuid-Spanje). Ze brachten goud, mirre en wierook. Mirre is de hars van de kamferboom en wierook de bast van de kamferboom.

Oorspronkelijk komt het verhaal van de aanbidding door de koningen uit een Grieks verhaal en is het rond het jaar 500 aan het kerstverhaal toegevoegd. Of het echt koningen of wijzen waren, is niet bekend. In de Bijbel staat dat er wijzen waren die drie geschenken brachten, zodat men later aannam dat het ook drie wijzen waren. Misschien waren het er wel twaalf! Traditioneel werden de beeldjes van de wijzen pas op het feest van Driekoningen, 6 januari, aan het stalletje toegevoegd.

Let op de aartsengel Gabriel die de geboorte van Jezus bij Maria en de herders aankondigde.

Vervolg het pad langs de kassen. Op de kruising ziet u bij de rode kerstbal:

5. Chinese jeneverbes, *Juniperus chinensis*

Meer dan 100 jaar geleden werd deze Chinese jeneverbes als een van de eerste coniferen in de tuin aangeplant. Dat is deze boom wel aan te zien.

En u weet het, het is de tijd van winterse gerechten zoals wildstoofpotten en zuurkool, waarbij de jeneverbes vaak gebruikt wordt. Daarnaast is de bes de smaakmaker voor onze nationale drank, de jenever. Wist u dat de jeneverbes eigenlijk geen bes is? Nee, wat wij bes noemen, is een vergroeide kegel die uit drie delen bestaat en ook drie zaden heeft.

De jeneverbes is één van onze drie inheemse coniferen en daarom geheel verweven met onze cultuur. In Drenthe hadden de bomen een mystieke betekenis en werden ze 'Witte Wieven' genoemd. Boze heksen die je te pakken wilden nemen. De avondnevel die vaak om de jeneverbesstruwelen hangt en de wind die de struiken heen en weer zwaait, zorgt voor een angstaanjagend gezicht als je alleen in het donker over de heide loopt...

Steek het rechter grasveld schuin over. Bij de heg van de kwekerij staat:

6. Fijnspar, *Picea abies*

Deze spar is onze oude vertrouwde Hollandse kerstboom, lekker goedkoop omdat hij in vijf jaar kan uitgroeien tot een volwassen kerstboom. De boom verliest snel zijn naalden en prikt en is daarom niet meer zo populair. Van nature groeit de fijnspar in Noord-Europa en Azië.

Het eerste geschreven bericht over een kerstboom dateert uit 1605, toen in Straatsburg een spar werd versierd met papieren roosjes, appels, wafels en suikerkransjes. Dit Lutherse kerstgebruik verspreidde zich langzaam vanuit de Elzas over Duitsland. In 1774 beschreef de Duitse dichter Goethe een kerstboom met geschenken eronder. Na 1830 kwamen er kaarsjes in de kerstboom. Toen de Engelse koningin Victoria trouwde met de Duitse prins Albert werd ook aan het Engelse hof de kerstboom geïntroduceerd. Het werd een doorslaand succes en al gauw een Europese kersttraditie.

In de 19^e eeuw werd door de katholieke kerk regelmatig tegen het 'heidense' gebruik van de kerstboom gewaarschuwd. Pas in 1982 verscheen de eerste kerstboom op het Sint Pietersplein in Rome. Het was een witte spar, een *Picea glauca*.

Op hetzelfde grasveld staat achteraan in de uiterste rechterhoek:

7. Zeeden, *Pinus pinaster*

Deze den heeft de meest klassieke dennenappel, die we zo graag in kerstversieringen gebruiken. Oorspronkelijk groeit de *Pinus pinaster* in het Middellandse zee-gebied. In Nederland is hij vroeger wel aangeplant om zandverstuivingen te verhinderen, maar ons klimaat is niet ideaal voor de den.

In vele oude culturen is rond de dennenappel of pijnappel veel symboliek te vinden. Vruchtbaarheid, bewustwording en onsterfelijkheid zijn enkele voorbeelden. Ook hier in Nederland kan je de dennenappel vinden op oude grafstenen, in deurbovenlichten en als bekroning van poorten en hekken. De Paus heeft een staf versierd met een dennenappel en in de tuin van het Vaticaanse paleis staat een indrukwekkende bronzen dennenappel 'la Pigna', daterend uit de Romeinse tijd.

Ga terug naar het pad. Na 15 meter staat aan uw rechter hand een bijzonder mooie:

8. Venijnboom, *Taxus baccata*

Naast de jeneverbes en de grove den (zie hieronder) is de venijnboom een inheemse conifeer, verbonden aan vele oude gebruiken. Een taxusboom geplant op een begraafplaats weert de 'kwade geesten' en de altijdgroene boom is een symbool voor het eeuwig leven. Een venijnboom groeit langzaam, maar kan heel oud worden. Het venijn in de naam staat voor de zware giftigheid.

Een taxus is in de winter een geweldige boom voor de vogels vanwege zijn 'besjes'. Het is een leuk gezicht om de vogels af en aan te zien vliegen. Dit is meteen de oorzaak dat de taxus zich makkelijk verspreidt, want de vogels poepen de zaden overal uit. De taxus is een zeer giftige conifeer, op het 'besje' rond de pit na. U zal het

misschien vreemd vinden dat het 'besje' geen echte vrucht is, maar een vlezig omhulsel dat het zaad gedeeltelijk bedekt. Kijkt u maar eens naar de onderkant.

Volg het pad en na de bocht links vindt u aan de linkerkant:

9. Grove den, *Pinus sylvestris*

Als wij vrolijk 'oh dennenboom, oh dennenboom' zingen, hebben we het duidelijk niet over deze Nederlandse den. Het kerstlied is uit het Duits vertaald, waar men 'Oh Tannenbaum, Oh Tannenbaum' zingt. Een 'Tannenboom' is een spar, maar het metrum (= versvoet) klopte niet met spar en daarom maakte de vertaler er dennenboom van. Dichterlijke vrijheid zullen we maar zeggen.

De den kan u helpen om gezond de winter door te komen. De jonge knopjes van de den worden nog steeds gebruikt voor de traditionele dennenknopjessiroop, die u kan helpen ter verlichting van hardnekkige hoest en verkoudheid. De werkzame stoffen van de grove den zijn slijmoplossend en ontstekingswerend. De etherische olie geeft verlichting als massageolie bij stijve spieren en een buideltje gevuld met dennennaalden is heerlijk verkwikkend in bad.

Loop verder tot u bij het grasveld achter de tuinmanswoning komt. Aan uw rechter hand staat een imposante:

10. Nordmannspar, *Abies nordmanniana*

In tegenstelling tot onze traditionele kerstboom die tot de boomsoort *Picea* (= spar) hoort, behoort deze geliefde kerstboom tot de familie van de *Abies* (= zilverspar). Als u een naald van deze zilverspar bekijkt, ziet u dat deze een witte streep heeft. De boom maakt grote, omhoog staande kegels, die helaas al aan de boom uiteenvallen in schubzaden. Kijkt u maar op de grond. Het logo van Pinetum Blijdenstein is een kegel van de zilverspar (zie onderaan pagina).

De Nordmannspar is in 1838 in de omgeving van de Zwarte zee ontdekt door Alexander von Nordmann, een Finse bioloog. In Duitsland en Denemarken wordt de boom veel aangeplant voor het kwalitatief goede, witte timmerhout.

Als kerstboom is de Nordmannspar heel gewild door de prachtig donkergroene naalden, die ook binnenshuis lang aan de boom blijven in tegenstelling tot de fijnspar. Omdat de zilverspar langzamer groeit (wel tien jaar tot formaat kerstboom) is de boom veel duurder dan de fijnspar.

Hiermee bent u aan het einde van de kerstrondwandeling gekomen. Wij hopen dat u deze plezierig vond.

Mocht u nog enkele lekkere recepten met jeneverbes willen proberen, kijkt u dan op onze website: www.pinetum.nl

Wij wensen u gezellige feestdagen!

Botanische tuin Pinetum Blijdenstein

